

Glosa
do postanowienia SN z dnia 13 lipca 2010 r. WZ 29/10
(OSNKW 2010 nr 10, poz. 90)

TEZA

Gdy spełnione są wszystkie przesłanki określone w art. 83 k.k. umożliwiające zwolnienie skazanego od reszty kary ograniczenia wolności, a sąd pomimo tego odmówi takiego zwolnienia, to obowiązany jest dokładnie uzasadnić swoje negatywne stanowisko, przy czym nie może powoływać się na inne okoliczności niż wymienione w tym przepisie, a więc również na te, które brał pod uwagę, wymierzając karę.

GLOSA

Problematyka zwolnienia od reszty kary pozbawienia wolności nie była dotąd przedmiotem zainteresowania ze strony Sądu Najwyższego, a w literaturze, w szerszym zakresie, odnoszono się do niej sporadycznie¹.

Z tego, być może, powodu sądy orzekające na podstawie art. 83 k.k. dopuszczają się często nieprawidłowości, nie zawsze ujawnianych z uwagi na znikomą zaskarżalność orzeczeń.

Dobrze stało się, że doszło do opublikowania glosowanego postanowienia w „zbiorze urzędowym”, daje ono bowiem okazję do przypomnienia zasad, w oparciu o które sąd może orzec o zwolnieniu sprawcy od reszty kary ograniczenia wolności. Od razu trzeba zaznaczyć, że sądem właściwym do orzekania w tym przedmiocie jest sąd rejonowy, w którego okręgu kara jest wykonywana (art. 55 § 1 k.k.w.). W wypadku kary orzeczonej przez sąd wojskowy, sądem tym jest sąd wojskowy pierwszej instancji (art. 225 § 1 pkt 1 k.k.w.). Wniosek o zwolnienie złożyć może skazany, prokurator (art. 19 § 1 k.k.w.), sądowy kurator zawodowy (art. 66 § 1 k.k.w.), a także dowódca jednostki (w wypadku kary orzeczonej przez sąd wojskowy — art. 230 § 1 k.k.w.). Postępowanie może też sąd wszcząć z urzędu (art. 19 § 1 k.k.w.).

Po tej wstępnej uwadze natury procesowej, podkreślić należy, że stanowisko Sądu Najwyższego zasługuje na pełną aprobatę. Słusznie podniesiono w nim, że

¹ Zob. K. Maksymowicz, *Zwolnienie od reszty kary ograniczenia wolności*, (w:) *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, Wrocław 2000 t. VI, s. 229; K. Postulski (w:) Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy, komentarz*, Gdańsk 2007, s. 301 i nast., a w poprzednim stanie prawnym: W. Szkotnicki, *Przedterminowe zwolnienie z odbycia części kary ograniczenia wolności*, „Problemy Praworządności” 1984, nr 8, s. 67; S. Zimach, *O zwolnieniu od kary ograniczenia wolności*, ZNIBPS 1997, nr 5, s. 87;

orzekając w przedmiocie zwolnienia od reszty kary ograniczenia wolności, sąd nie może powoływać się na inne okoliczności niż wymienione w art. 83 k.k., a więc również na te, które brał pod uwagę, wymierzając karę.

Należy przypomnieć zatem, jakie przesłanki decydują o możliwości takiego zwolnienia. Są nimi:

- 1) odbycie przynajmniej połowy orzeczonej kary;
- 2) spełnienie nałożonych obowiązków i orzeczonych środków karnych;
- 3) przestrzeganie porządku prawnego i sumienne wykonywanie pracy.

Wymóg odbycia przynajmniej połowy kary jest spełniony wówczas, gdy upłynęła połowa okresu wykonywania kary, a nadto w okresie tym skazany wykonał przynajmniej połowę ogólnego wymiaru pracy, jaka na nim ciążyła lub potracono mu połowę przewidzianego do potrącenia wynagrodzenia za pracę. Przy ustalaniu, czy skazany odbył przynajmniej połowę orzeczonej kary, należy mieć na uwadze ewentualne postanowienie sądu o zmniejszeniu liczby godzin wykonywanej pracy lub wysokości miesięcznych potrąceń z wynagrodzenia za pracę (art. 61 § 2 k.k.w.).

Konieczność spełnienia obowiązków, jako warunku pozytywnej decyzji, odnosi się zarówno do obowiązków ciężących na skazanym z mocy ustawy, a więc zakazu zmieniania bez zgody sądu miejsca stałego pobytu, obowiązku wykonywania pracy na cele społeczne oraz obowiązku udzielania sądowi lub sądowemu kuratorowi zawodowemu wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary (art. 34 § 2 k.k.) jak też obowiązków orzeczonych przez sąd na podstawie art. 72 k.k. w zw. z art. 36 § 2 k.k.. Zwolnienie od orzeczonych obowiązków na podstawie art. 61 § 1 k.k.w. jest równoznaczne z ich spełnieniem w rozumieniu art. 83 k.k.

Powstaje pytanie o rozumienie pojęcia „porządek prawny”, z którego przestrzeganiem związana jest możliwość skrócenia kary ograniczenia wolności. Jego nieprzestrzeganie może przejawiać się w zachowaniu skazanego wbrew nakazom lub zakazom prawa karnego (popelnienie przestępstwa), popelnieniu wykroczenia, a także postępowaniu wbrew regułom, których przestrzeganie mieści się w granicach zadań i celów kary ograniczenia wolności, jak też orzeczonych środków karnych i obowiązków. Naruszenie porządku prawnego powinno być udokumentowane².

Spełnienie wszystkich omówionych przesłanek sąd ustala przede wszystkim na podstawie stosownych informacji sądowego kuratora zawodowego lub zakładu pracy, w którym skazany wykonuje pracę.

W literaturze zauważono słusznie, że przewidziana w art. 83 k.k. możliwość zwolnienia skazanego od reszty kary ograniczenia wolności, nie jest uzależniona wprost od osiągnięcia celów tej kary, określonych w art. 53 k.k.w., tak jak w art. 64 k.k.w., dotyczącym uznania kary za wykonaną³. Przepis ten mówi jednak o konieczności przestrzegania przez skazanego porządku prawnego i sumiennym wykonywaniu pracy wskazanej przez sąd. Te elementy mieszczą się w celach wykonania kary ograniczenia wolności (określonych w art. 53 k.k.w. jako wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw,

² K. Postulski, op. cit., s. 537;

³ Z. Holda, *Prawo karne wykonawcze*, Kraków 1998, s. 85;

w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego), stwarzają więc, poprzez ich zamieszczenie w art. 83 k.k., prawo sądu do oceny, czy ich realizacja przez skazanego może być podstawą do uznania, że cele kary zostały osiągnięte. Szkoda jednak, że ustawodawca nie wypowiedział się wprost o konieczności osiągnięcia celów wykonania kary, jako przesłance niezbędnej do zastosowania art. 83 k.k.

W tym kontekście, w sprawie której dotyczy glosa, Sądowi Najwyższemu, jako sądowi odwoławczemu, nie pozostało nic innego, jak uchylić postanowienie Wojskowego Sądu Okręgowego, który nie uwzględnił wniosku skazanego o zwolnienie od reszty kary ograniczenia wolności, motywując swoją decyzję tym, że orzeczona w wyroku represja za popełnione czyny była mało dolegliwa, zwłaszcza że jedno przestępstwo popełniono z niskich pobudek, a z uwagi na postawę sprawcy w śledztwie zastosowano wobec niego nadzwyczajne złagodzenie kary. Mając na uwadze te okoliczności, Wojskowy Sąd Okręgowy stwierdził, że „niesprawiedliwe byłoby zastosowanie wobec niego jeszcze dodatkowego złagodzenia kary na etapie postępowania wykonawczego”.

Sąd pierwszej instancji posłużył się więc argumentami, które nie mieszczą się w żadnej z omówionych przesłanek, rozumianych nawet w kontekście realizacji celów kary.

Zwolnienie od reszty kary ograniczenia wolności jest wprawdzie fakultatywne, ale fakultatywność nie jest równoznaczna z dowolnością. Decyzja sądu może zapaść jedynie w oparciu o zinterpretowane wyżej przesłanki ustawowe. Słusznie podniósł Sąd Najwyższy, że kumulatywne spełnienie tych przesłanek prowadzi do ustalenia pozytywnej prognozy kryminologicznej skazanego i uznania, iż cele kary w stosunku do niego zostały osiągnięte, bez potrzeby wykonywania jej do końca. Oznacza to, że orzeczenie negatywne musi zapaść już wówczas, gdy zostanie stwierdzony brak chociażby jednej z przesłanek niezbędnych do podjęcia decyzji pozytywnej.

W wypadku, gdy zaistnieją wszystkie przesłanki wymienione w art. 83 k.k., a sąd nie uwzględni wniosku, stanowisko swoje musi dokładnie uzasadnić, przy czym nie jest możliwe powoływanie się, jako na podstawę takiego negatywnego rozstrzygnięcia, na żadne przesłanki pozaustawowe⁴, więc również te, które już raz brał pod uwagę, wymierzając karę.

Powstaje pytanie, czym zatem można argumentować odmowę zwolnienia od odbycia reszty kary ograniczenia wolności, jeżeli zostało pozytywnie ustalone istnienie wszystkich przesłanek określonych w art. 83 k.k., a decyzji takiej nie można argumentować przesłankami pozaustawowymi. Odpowiedź na tę wątpliwość nie jest łatwa, podobnie, jak wypadku spraw o warunkowe przedterminowe zwolnienie, w których również, mimo zaistnienia wszystkich okoliczności wymienionych w art. 77 § 1 k.k. sąd ma jedynie prawo, a nie obowiązek, warunkowo zwolnić skazanego.

Wydaje się, że wskazówką może tu być zaprezentowane uprzednio rozumienie przesłanek przewidzianych w art. 83 k.k., które w swej istocie mieszczą się w celach wykonania kary ograniczenia wolności, stwarzają więc prawo sądu do

⁴ S. Zimoch, op. cit. s. 91; K. Postulski, op. cit. s. 303;

oceny, czy ich realizacja przez skazanego może być podstawą do oceny, że cele kary zostały osiągnięte, a więc czy dotychczasowy okres odbywania kary świadczy o wzbudzeniu w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego także w przeszłości (art. 53 § 1 k.k.).

Wątpliwości co do zrealizowania wymienionych celów kary może wzbudzić, na przykład, spełnienie nałożonych obowiązków i orzeczonych środków karnych dopiero na skutek monitów czy ostrzeżeń ze strony kuratora. Wątpliwości takie może wzbudzić również fakt sumiennego wprowadzenia wykonywania pracy, ale poprzedzonego nieuzasadnioną zwłoką w jej podjęciu. Wydaje się, że w takich wypadkach należy zastanowić się, czy cele wykonywania kary ograniczenia wolności zostały zrealizowane, mimo niepełnego odbycia kary, a więc, czy wskazane przykładowo okoliczności dają prawo do odmowy zwolnienia od odbycia reszty kary.

Konkludując tę część rozważań można stwierdzić, że w sposób wprowadzenia pośredni ustawodawca pozwala odstąpić od dalszego wykonywania kary ograniczenia wolności, jeżeli jej cele zostały wcześniej osiągnięte⁵.

Na podkreślenie zasługuje uwaga Sądu Najwyższego, iż nietrafne było stanowisko Wojskowego Sądu Okręgowego, że skrócenie kary to jej złagodzenie. Istotą instytucji określonej w art. 83 k.k. jest ustalenie czy spełniony zostaje cel kary, zwłaszcza w zakresie indywidualnego jej oddziaływania, co w wypadku pozytywnego ustalenia tego faktu skutkuje, że zostaje ona uznana za wykonaną. Można zatem powiedzieć, że jest to jedna z form wykonania kary⁶.

Nie jest ono też warunkowym zwolnieniem z odbycia reszty kary ograniczenia wolności. Instytucję przewidzianą w art. 83 k.k. różni od warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia części kary pozbawienia wolności, bezwarunkowy charakter zwolnienia. Sąd nie ma kompetencji do uzależnienia uznania tej kary za wykonaną od nałożenia jakichkolwiek warunków. Nie istnieje również możliwość odwołania zwolnienia od reszty kary ograniczenia wolności, chyba, że po wydaniu postanowienia ujawnią się istotne dla rozstrzygnięcia okoliczności, które nie były znane sądowi w chwili orzekania (art. 24 § 1 k.k.w.). Można do nich zaliczyć np. popełnienie przez skazanego, przed wydaniem postanowienia w trybie art. 83 k.k., przestępstwa tego rodzaju, że może ono być potraktowane jako nieprzestrzeganie porządku prawnego lub zostanie ustalone inne jego zachowanie się, będące bez wątpienia naruszeniem tego porządku. W takim wypadku sąd może uchylić swoje postanowienie o zwolnieniu z odbycia reszty kary, jednak tylko pod warunkiem, że okoliczności te ujawnią się po jego wydaniu.

Bezwarunkowy charakter zwolnienia z odbycia reszty kary ograniczenia wolności obliguje sąd do skrupulatnego badania, nie tylko w sposób formalny, zaistnienia przesłanek określonych w art. 83 k.k., ale dokonanie ich oceny także w aspekcie zrealizowania celów kary⁷.

Artykuł 83 k.k. dotyczy obydwu wariantów obowiązku pracy w ramach kary ograniczenia wolności, przy czym należy podkreślić, że zwolnienie, o którym

⁵ K. Maksymowicz, op.cit., s. 240;

⁶ Patrz S. Zimoch, op.cit., s. 87;

⁷ S. Zimach, op.cit., s. 90;

mówi ten przepis może dotyczyć tylko kary ograniczenia wolności, a nie kar zastępczych (grzywny lub pozbawienia wolności). Skoro do zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą dochodzi w wypadku uchylania się skazanego od odbywania tej kary, oznacza to, że skazany nie spełnił przewidzianego wymogu przestrzegania porządku prawnego, sumiennego wykonywania pracy wskazanej przez sąd albo uchylał się od nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych⁸.

Należy jeszcze na koniec zauważyć, że instytucja unormowana w art. 83 k.k. nie jest jedynym sposobem zwolnienia od odbywania kary ograniczenia wolności.

Przepisy przewidują dwa rodzaje możliwości zwolnienia skazanego od odbywania kary ograniczenia wolności:

- 1) omówione już częściowe zwolnienie na podstawie art. 83 k.k.;
- 2) całkowite zwolnienie na podstawie art. 336 § 3 i 4 k.k. w zw. z art. 62 § 2 zd. drugie k.k.w.

Ta druga możliwość odnosi się jedynie do sytuacji, w której skazany na karę ograniczenia wolności został powołany do czynnej służby wojskowej. W takim wypadku obligatoryjne jest udzielenie mu odroczenia lub przerwy w odbywaniu kary (art. 62 § 2 k.k.w. i art. 63 § 3 k.k.w.) do czasu ukończenia tej służby. Wobec takiego skazanego sąd może zastosować odpowiednio przepisy art. 336 § 3 i 4 k.k., co oznacza, że po zapoznaniu się z opinią dowódcy jednostki może zwolnić od tej kary nie przekraczającej 6 miesięcy, jeżeli okres odroczenia trwał co najmniej 6 miesięcy, a żołnierz w tym okresie wyróżnił się w wykonywaniu obowiązków służbowych albo wykazał się odwagą. Takie zwolnienie może nastąpić nawet, gdy okres odroczenia trwał krócej, jeżeli przemawiają za tym szczególnie ważne powody.

Należy również pamiętać, że możliwość uznania kary ograniczenia wolności za wykonaną, mimo niewykonania pełnego wymiaru pracy albo niedokonania całości potrażeń z wynagrodzenia za pracę lub niewykonania innych obowiązków związanych z karą, przewiduje też art. 64 k.k.w. Może to jednak nastąpić dopiero po upływie okresu, na który orzeczono karę, po spełnieniu przesłanek wymienionych w tym przepisie.

Rozwijanie tego tematu wykracza poza problematykę glosy⁹.

mgr KAZIMIERZ POSTULSKI

⁸ Zob. S. Paweła, *Kodeks Karny Wykonawczy, komentarz*, Warszawa 1994, s. 400

⁹ Szerzej na temat przesłanek i zasad orzekania o obu omawianych zwolnieniach zob. S. Ziomek, *op.cit.*, s. 87.